

Зьніч

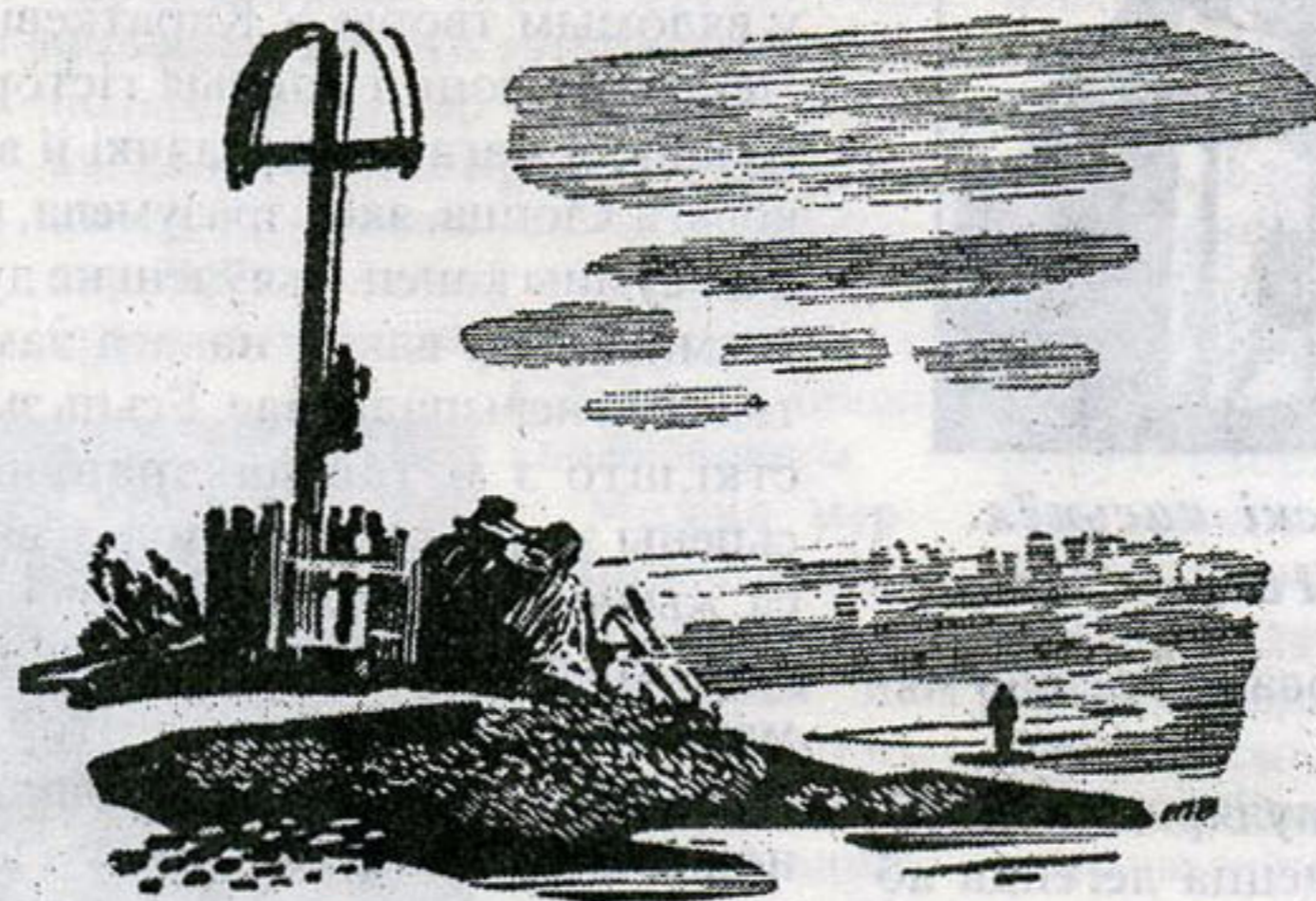
КРАЯЗНАЎЧЫ БЮЛЕТЭНЬ ГОРАДЗЕНСКАЙ МОЛАДЗІ Выпуск чацьвёрты, кастрычнік 1999 г.

І гарыць недзе ў глыбіні жыцьця-дайнай зямлі беларускай сьвяты вагонь памяці - Зьніч, грэе сэрцы пераемнікаў цяплом, што праменіць гісторыя. Хто запаліў гэты сьветазарны вагонь дзеля спадкаемцаў народнага скарбу духоўнага - прыгожае паданьне не называе. Можа, добры бог Вялес, які ў сівую эпоху паляўніцтва быў, пэўна, духам забітага зьвера, духам здабычы, а для жыўёлавода й земляроба стаў богам жыўёлаў і ахоўнікам царства памерлых... Памятаеце, сонца на захадзе ўжо ня ймчаць дзённыя спрытныя коні на калясьніцы, яно заплывае ў падземны сьвет з гусямі-лебедзямі, якія ўмеюць і лятаць, і па вадзе плысьці. А там, пад зямлёй, і продкі нашыя пахаваны - гэта яны дапамагаюць зямлі нараджаць плады.

Вялес ахоўвае статак. Чаму б яму

не спрыяць нябожчыкам, не запаліць Зьніч, каб не абрывалася нітка памяці?

Адкуль зьявілася павер'е пра нязгасны Зьніч - можна толькі здагадацца. Але верыць у гэты аберагальны вагонь, як у сьвячэньне літасьцівай душы, нясьцерпна хочацца. Бо чаму ж мы завем зорку, што ляціць да долу з-пад аблокаў і згарае, зьнічкай? Мабыць, упаўшы зь небасхілу, яна не згасе ў нябы-

це, а толькі зьнікае туды, дзе роўна, ахвярна палае Зьніч, каб не заблукалі ў цемрадзі людскога забыцьця душы.

У вечар дзядоўскі дарогі ўсе вядуць дадому, дзе не запальваюць агню, пакуль "старэйшына" не засьвеціць сьвечку, дзе дзьверы адчынены родным, сваім, ды і ўсім падарожным, беспрытульным, а лава ўрачыста чакае зьяўленьня Дзядоў легкакрылых. А як заціхне навакольле ў хвілю, вянчаную агнём вечаровым, сьвечку мігатліваю вядзе

гаспадар тры разы вакол страваў - асьвячае, замаўляе агнём стол багаты на будучыню, на суладзьдзе з дайнай прыродай і Дзядамі праведнымі. У старадаўнім Заслаўі было прынята яшчэ сьвечку гэтую загарнуць у блін і, трымаючы ў другой руцэ бохан хлеба, абкружыць тры разы барановую, сьвіную ці пеўневую галаву на стале ды называць пры гэтым імёны Дзядоў, запрашаць да вячэры. Што гэта - глухія

адгалоскі язычка-га ахвярапрынашэньня, задобрываньня памерлых і Бога - ахоўніка царства падземнага Вялеса? А можа,

Зьніча - агонь сьвяты, пасланы продкамі з улоньня зямнога - выклікалі на Дзяды, прасілі ня гаснуць, не зьнікаць? Бо калі на Магілёўш-

чыне запальвае гаспадар грамнічную сьвечку, а побач у чарапок ад гаршчкі складаюць гарачае сьвятлічнае вугольле з асьвячэньнямі ў Духаў дзень зёлкамі на версе і абкурваюць хату - хіба не абярогу сьвятога просяць у Боства-Зьніча на Дзяды? Хіба не ад злых духаў засьцерагаюць сям'ю агнём ды травамі сьвячэньнямі.

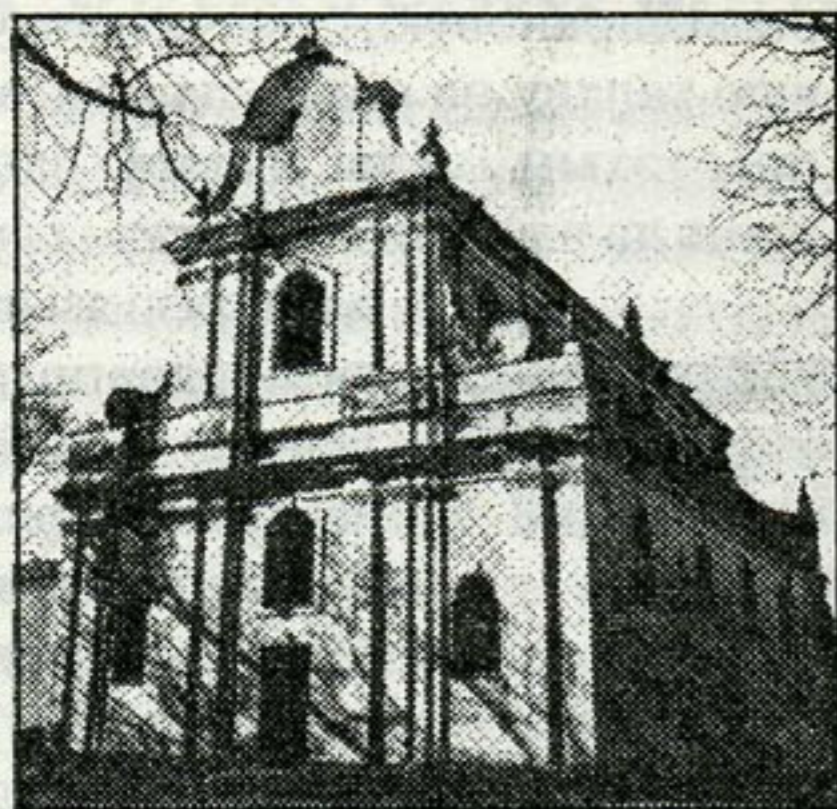
**Паводле кнігі:
А. Хатэнка, "Зьніч
крыжовых дарог". 1992**

У Беларусі, на жаль, ня шмат месцаў, якія б вабілі турыстаў сваёй таямнічасцю й старажытнасцю. Пабываўшы ў якасці студэнта-археоляга два тыдні на раскопах у Гальшанах, магу сьцьвярджаць, што гэта той куток нашае краіны, які мог бы выконваць гэтую ролю. Сваесаблівыя адносіны да гэтага шэраговага, на першы погляд, мястэчка тлумачыцца тым, што чалавек заўсёды імкнецца да мясцінаў, дзе яшчэ захавалася хоць і слабая, сувязь

паміж мітам і рэчаіснасцю

Міты

Увогуле, усведамленне жыхарамі Гальшанаў сваёй адметнасці абаліраецца пераважна на легенды й паданні, а не на сапраўдную гісторыю. Людзі, як правіла, маюць даволі слабое ўяўленне аб сваіх папярэдніках на гэтай зямлі й аб статусе свайго мястэчка ў межах старажытных дзяржаваў. Затое паданні зьяўляюцца неад'емнай часткай жыцця Гальшанаў, яны абавязкова будуць распавед-

Францысканскі касцёл.
Пачатак XVII ст.

зены кожнаму новаму госьцю мястэчка.

Найбольш папулярнай у гэтых мясцінах зьяўляецца легенда аб калодзежы, якая, дарэчы, можа часткова адпавядаць рэчаіснасці. Згодна зь ёй, некалі на гарадзішчы, што ў некалькіх кілямэтрах ад мястэчка, стаяў храм (на самой справе замак). Адночы ў гэтым храме малілася дзяўчына. І ў той жа час яе недзе пракляла родная маці. Напэўна, ад сутыкнення божых сілаў з д'ябалавымі храм у імгненне вока праваліўся скрозь зямлю, яго паглынула гара. Жыхары сьцьвярджаюць, што захавалася фізычная сувязь паміж нашым жыццём і падземным храмам праз калодзеж. Кажуць, што калі кінучь манэту ў гэты калод-

зеж, то трэба доўга чакаць, пакуль яна адгукнецца на дне выразным званам (менавіта званам, а ня стукам ці ўсплескам). Адна жанчына ўпэўнівала нас, што асабіста была на тым месцы й чула звон. Аднак ні яна, ні іншыя жыхары мястэчка на маглі ўзгадаць месцазнаходжанне калодзежа, дадаючы, што аб ім дасканалы ведалі толькі старажылы, якія ўжо памерлі. Дарэчы, кіраўнікі нашае экспедыцыі схільны былі верыць той частцы легенды, што звязана з калодзежам, і раілі нам быць асьцярожнымі на гарадзішчы.

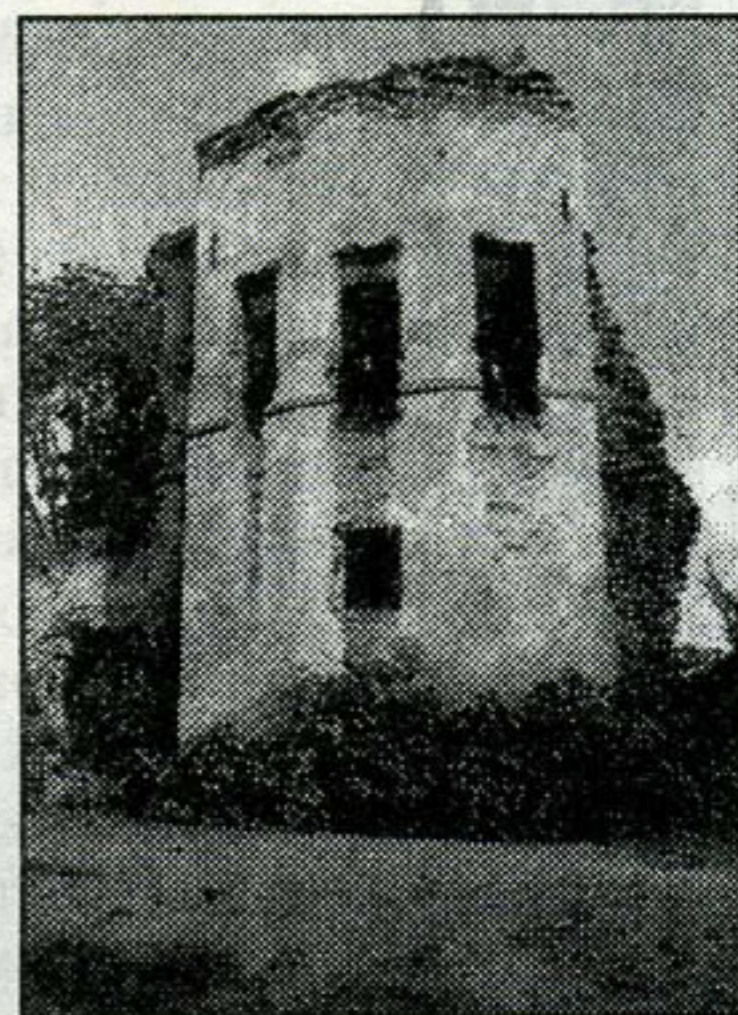
Шэраг чутак і паданняў быў звязаны і з новым замкам, вядомым як замак Сапегаў, апісаным у вядомым творы У. Караткевіча. Пераважаюць тыповыя гісторыі каханьня маганацкай дачкі й вясковага хлопца, якія, зразумела, маюць сумны канец. Зьяўленне духу таямнічасці вакол навага замку таксама невыпадковае. Ёсць звесткі, што з мэтай пакарання ў сьцены замка некалі замуроўваліся жывыя людзі. Гэта і стала адной з крыніцаў для зьяўлення драматычных і жудасных мітаў аб прывідах. Між іншым, у апошнюю ноч свайго знаходжаньня ў Гальшанах мы правялі некалькі гадзінаў ля развалінаў замка і, на дзіва, ніякіх прывідаў і цёмных сілаў не заўважылі.

Некаторыя з чутак былі выкрытыя яшчэ прасьцей. Так, у мястэчку з даўніх дзёнаў існуе паданне, што паміж гарадзішчам (глядзі вышэй) і тутэйшым касцёлам існуе падземны ход. Аднак вядома, што жыццё на гарадзішчы кіпела недзе ў XII – XIII ст., а касцёл быў пабудаваны толькі ў XVII ст., калі на гарадзішчы нават рэшткаў ранейшага жыцця не засталася. Пытанне, яно ж вынік: каму патрэбна калупацца пад зямлёй некалькі

кілямэтраў, каб вылезьці невядома дзе й навошта?

Міт ці рэчаіснасць?

Цікава, што Гальшаны настолькі зрасьліся зь легендарным асяродзьдзем, што самі адкрываюць ці ствараюць міты. Выразны прыклад – мясцовы музэй-галерэя. Ён прываблівае нашых студэнтаў ня столькі экспанатамі, колькі распавядамі супрацоўнікаў. Так, экскурсаводы любілі паказваць наведвальнікам “дзівосны” камень у адным з пакояў. Дзіва заключалася ў тым, што падчас фатаграфаваньня ў музэй, здымкі атрымліваліся ўва ўсіх пакоях, акрамя гэтага. Аднак праведзены асобнымі студэнтамі экспэрымэнт паказаў, што гэты пакой і гэты камень атрымліваюцца на фатакартцы ня чым ня горш за іншыя. У гэтым жа музэй, акрамя камня, ёсць яшчэ

Вежа замку Сапегаў.
Пачатак XVII ст.

адзін сэнсацыйны (ня ведаю ці браць у двухкосьці) экспанат – чалавечыя косткі. Пэўныя акалічнасьці дазваляюць супрацоўнікам музэя меркаваць, што гэта рэшткі старажытнага роду Сапегаў. Што гэта за акалічнасьці, мы не даведліся, але да чэ-

рапаў зьявілася нейкая сымпатыя (здоровая). Дарэчы, гэты скарб хаваецца ў пакоі-кладоўцы ў звычайнай скрыні, таму ўсе маглі патрымаць легендарныя чэрапы ў руках, а неабцяжараныя забабонамі – нават сфатаграфавалі зь імі. Астанія рэчы музея сваёй звычайнасьцю і сьціпласьцю вярталі нас у сумную

Рэчаіснасьць

Канешне, прыемна бачыць карціны даволі вядомых мастакоў, прысьвечаныя Гальшанам і выстаўленыя ў тым жа музеі. Аднак, засмучае тое, што ўсе яны былі створаны імі яшчэ ў студэнцкія гады падчас адпаведнай практыкі ў гэтых мясцінах (чытай: створаныя пад прымусам). Здагадваюся, што ніхто з гэтых мастакоў не вярнуўся сюды сам, па клічу душы, каб пацьвердзіць сваю любоў да Гальшанаў. Прынамсі, такіх карцінаў я там не заўважыў.

Прыемна ведаць, што вядомы мастак Фэрдынанд Рушчыц нарадзіўся тут, недалёка ад Гальшанаў у вёсцы Багданаве, і бачыць, што яму ў музеі прысьвечаны асобны, даволі вялікі карыдор. Сумна, аднак, што аснову экспазыцыі складаюць рэпрадукцыі яго карцінаў, а не арыгіналы і што самае каштоўнае тут – гэта, напэўна, фатаздымкі ягонага ўжо старога ўнука, які ня так даўно наведаў малую радзіму свайго дзеда.

Аднак, ня ўсё так шэра ў паўсядзённым жыцці мястэчка. Гальшаны па праву ганарацца сваім летапісцам – дырэктарам гальшанскае школы Э.С.Корзунам. Менавіта ён зьяўляецца дасьледчыкам і захавальнікам мінулага гэтых мясцінаў. Менавіта ён нам распавёў большую частку з паданьняў, прыведзеных вышэй. Ён – аўтар шэрагу кнігаў па гісторыі Гальшанаў. Школьны музей, створаны ягонымі

рукамі, саступае Горадзенскаму ў Старым Замку толькі па памерах, але не па якасьці. Тое, што асноўная маса экспанатаў была прынесена ў школьны музей гальшанцамі, не зьвязанымі наўпрост з гісторыяй, сьведчыць, што старажытныя Гальшаны і іх сёньняшнія жыхары – гэта яшчэ ня дзьве абсалютна розныя рэчы.

У тым, што на гальшанскіх палёх можна знайсці шмат старажытных рэчаў, мы ўпэўніліся падчас раскопаў. Не спыняючыся на жалезных прыладах працы і медных упрыгожваньнях, узгадаю толькі пра тое, што ліпеньская група студэнтаў знайшла срэбранае кальцо XII ст. Магу вас упэўніць, што знаходка сёньня служыць навуковым мэтам толькі дзякуючы таму, што экспэрты зь ліку тых жа студэнтаў не пазналі ў патрэбны момант каштоўнага мэталю.

Мушу канстатаваць, што гістарычныя рэліквіі і археалагічныя знаходкі карыстаюцца павагай мясцовага на-

сельніцтва толькі да тога моманту, пакуль на першы плян ня выйдучь гаспадарчыя патрэбы. Ня будзем спыняцца на тым, як адна мясцова я цётка з крыкам выгнала

двух нашых студэнтаў, якія выпадкова (я спадзяюся) пачалі раскоп на яе палявым надзеле. Ну няма ў бабы цягі да ведаў і ўсё! Хачу сказаць аб іншым. Сёньня ад замка Спегі захаваўся толькі рэшткі сьценаў. І вінаватыя ў гэтым ня войны, не рэвалюцыі і ня час, а самыя жыхары Гальшанаў. Ужо нават ня верыцца, што замак быў амаль цэлым яшчэ пасля Другой Сусьветнай. Але людзям трэба было адбудаваць жыллё, неабходны быў дом культуры, іншыя ўстановы, а матэрыялу не было. Вось і пачалі разьбіраць палац па цэглач-

цы.

Ня так даўно я ўбачыў фатаздымак адноўленага ў Тракаі (Летува) замка. Правёў паралелі са станам

беларускіх замкаў: узгадаў Мір, Нясьвіж, памянуў Гальшаны, якія б маглі стаць пэрляй, прыцягваючы турыстаў нават з-за мяжы. За той час, што мы былі на раскопах, да нас, на крутое й голае гарадзішча (!), дзе калісьці штосьці было, уздымаліся людзі, якія прыехалі ў Гальшаны з розных куткоў Беларусі, новы замак зьбіралася наведаць вялікая група скаўтаў з Ваўкавыска (калі не памыляюся).

Але большасьць пасажыраў не выходзяць з аўтобусаў на прыпынку ў Гальшанах. А на што тут глядзець? Усё як і ўсюды: трасянка, хаты са старой цэглы, задрыпаны дом культуры...

Мікалай Ратабыльскі

Ад рэдакцыі

Расчараваны, відаць, сваёй практыкай аўтар гэтых радкоў неяк забыўся згадаць і пра прыемныя куткі слаўнага мястэчка. Мясцовы касцёл, дзе колісь захоўваліся труны Сянегаў, яскравае таму сьведчаньне. А чаго варта ўжо толькі адныя вулачкі з цудам захаваўшыміся жыдоўскімі домікамі. Беларусы, сыны сваёй Бацькаўшчыны, ці ж ня маем мы права ганарыцца сваімі цудоўнымі мястэчкамі зь іхняе няхай нават і трасянкаю, але не з гарадзкой маскоўскай мовай?! Мы мусім бога славіць, што пасля гэтулькіх войнаў ды закалгаваньняў у нас яшчэ нешта засталася. І нашая мэта ёсьць захаваць гэтыя каштоўныя набыткі! Нашая мэта ёсьць пакінуць гэта нашым нашчадкам!

Замкавая культура Беларусі

Праблема вызначэння дэфініцыі “Замак”

Ува ўсеагульнай навуцы пераважаюць архітэктурныя, археалагічныя й гісторыка-сацыялагічныя характарыстыкі. Л.Кайзер і Г.Семянчук выводзяць наступныя вызначэнні гэтых характарыстыкаў. У першым выпадку, з архітэктурнага боку “замак – гэта адна з формаў паселішча, якую

характарызуюць наступныя архітэктурныя элементы; кожнае ўмацаванне прадстаўляе сабой пэўную сыстэму абароны, якая мае патрэбнае значэнне ў дадзены гістарычны перыяд”. Сыстэма – гэта склад элементаў, укладзеных па пэўных прынцыпах. Асноўныя элементы абароны гэта сьцены, вежы, д а н ж о н ы, брамы з броні (герса), пад’ёмныя масты, валы й ірвы. “А таксама памяшканні для жылля (так званыя “w i e z e - m i a s z k a l n e”),

сакральнае памяшканне (капліцы) і гаспадарчыя пабудовы (канюшні, бровары, пякарні й розныя сховішчы)”. У другім выпадку (археалагічным) “замак – ёсць адзін з нерухомах аб’ектаў, які характарызуюць: сыстэма абароны, форма й памеры паверхні, спецыфіка жылога й гаспадарчага будаўніцтва, магутнасць

культурнага плясту, заняткі жыхароў, а таксама прысутнасць спецыфічных рухомах прадметаў (рэшткі зброі, культавыя рэчы, ювэлірныя вырабы, конныя запражкі й г.д.)”.

З гісторыка-сацыялагічнага пункту гледжання “замкі бываюць, папершае, агульнадзяржаўнымі, па-

дзяржаўнымі, так і ўласнымі”.

Важкасьць вызначэння паняцця “замак” выклікана з аднаго боку складанасцю гэтай з’явы, з другога – шматграннасцю. Больш таго, ніводная з адзначаных рысаў не адмаўляе адна другую, а нават узаемна дадае адна адну.

І так, што ж такое “замак”? Згаджаючыся з Я.Багданоўскім (Maly słownik terminologiczny dawniej architektury obronnej w Polsce. Krakow, 1986) і дадаючы яго, прапаную наступнае вызначэнне дэфініцыі “замак”. Замак – гэта тэрмін, які азначае самастойнае абарончае збудаванне, што паўстала ў сталым сярэднявеччы (у Польшчы ў XIII ст., у ВКЛ у XIV ст.). Такое збудаванне аб’ядноўвае дамінуючую абарончую функцыю з жыллёвай і гаспадарчай. Замак прыстасаваны для абароны сыстэмай вежаў, бастыёнаў, сьценаў, брамаў, мастоў і абарончых ірвоў і валоў. Характэрнай рысай зьяўляецца максымальнае выкарыстанне абарончых умоваў тэрыторыі, на якой пабудаваны замак. Вылучаюць віды замакаў па наступных адрозненнях:

- па функцыях:

1. рэзідэнцыйныя
2. адміністрацыйныя
3. памежныя

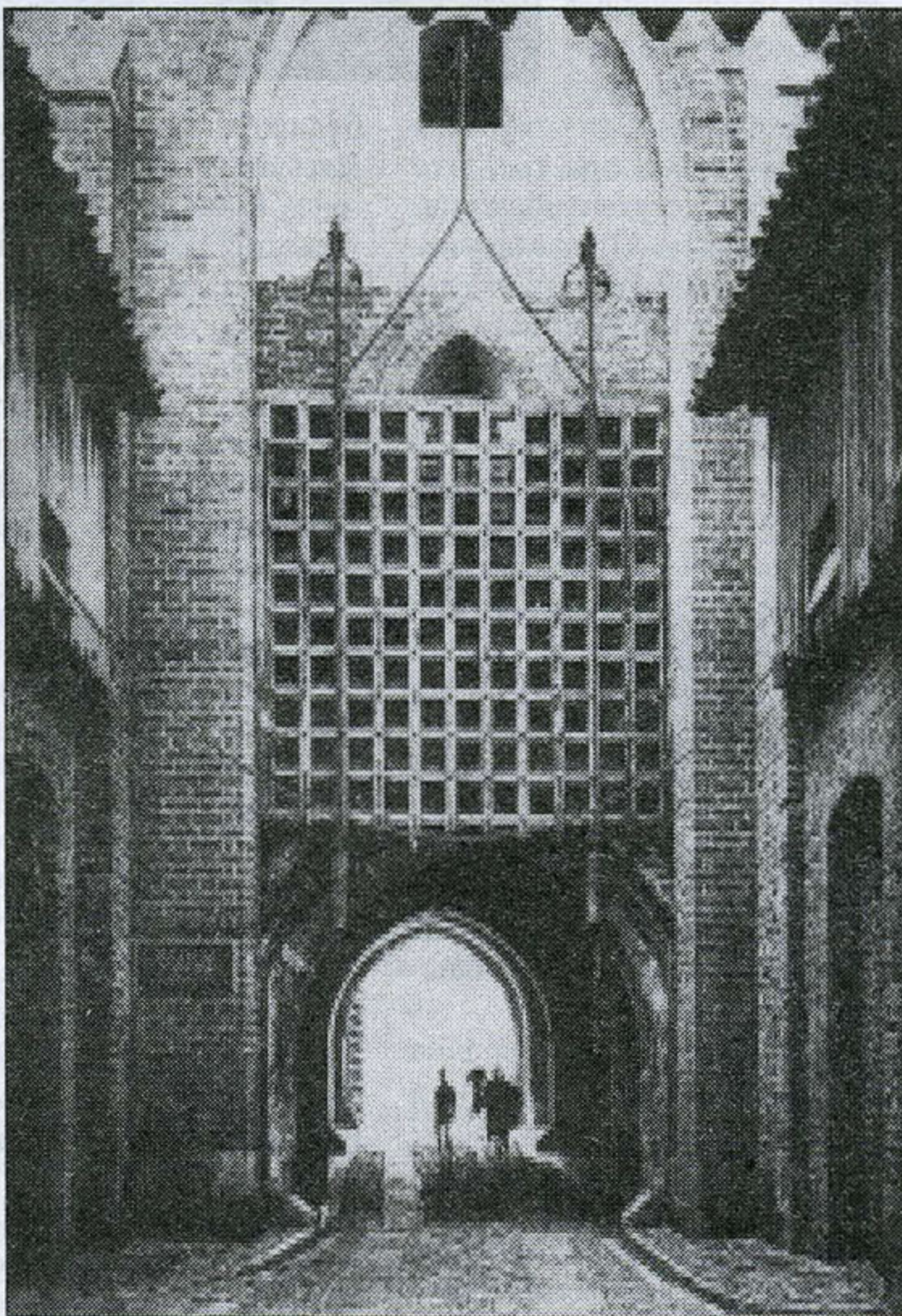
-па ўладжанню абароны:

1. верхнія
2. ніжнія
3. сярэднія (прамежкавыя)
4. абсталяваныя ці перадзамчышчамі ці падзамчышчамі
5. розныя

-па арганізацыйна-тэратарыяльным значэнні:

1. сядзіба ўладара (рыцара) - (прыватнаўласніцкія)
2. месца дыслакацыі дзяржаўных войскаў (кастэлі) - (агульнадзяржаўныя)

У залежнасці ад ролі ў тэрытарыяльнай арганізацыі замкі выступалі ці паасобку, ці як элементы сыстэмаў (стратэгічныя лініі абароны мяжы, гандлёвых шляхоў, перапра-

Герса ў Мальбарку

другое, прыватнаўласніцкімі. Замкі выконвалі наступныя ролі: адміністрацыйную, гаспадарчую, ваенную й культурную й былі іх цэнтрамі. Замкі, якія знаходзіліся непасрэдна ўздоўж мяжы дзяржавы, былі, перш за ўсё, памежнымі й выконвалі функцыю, так мовіць, “форпоста”, яны маглі быць у роўнай ступені, як

ваў і г.д.). напрыклад, як лінія абароны, Ліда - Крэва - Меднікі.

Зь цягам часу, захоўваючы традыцыйныя функцыі, замкі набывалі абарончыя элементы, якія адпавя-

чым на палову драўляным. Па-трэцяе, пэрыяд замкавай культуры на Беларусі трэба звязваць з пэрыядам готыкі на Беларусі (XIV - XVI стст.). Хоць у такіх рэчах, як вызначэньне культурнага пэрыяду, амаль што немагчыма быць дакладным. Але дакладна вядома, што першыя гатычныя агульнадзяржаўныя замкі-кастэлі, а яны менавіта такімі і былі, якія ўзьнікаюць на землях ВКЛ (Беларусі) былі: Лідзкі замак (узведзены Гедзімінам у 30-я гады XIV ст.), Крэўскі (30-я гады XIV ст., бо вядома, што сын Гедзіміна, Альгерд, жыў тут з 1338 па 1345 гг.), замак у Медніках, замак у Троках (другая палова XIV ст.) і горні замак у Вільні (пач. XIV ст.). першымі замкамі ў сваім

родзе зьяўляюцца Горадзенскі (1398 - 1402 гг.) і Навагарадзкі (каменная будаўніцтва, якога вялося з к. XIV ст. і было скончана да 1410 г., не ўлічваючы вежуданжон, якая была пабудавана раней (другая палова XIII ст.), але ўключалася ў новую сыстэму абароны). З канца XV да сяр. XVII стст. інтэнсыўна будуюцца прыватныя замкі (Мір, Геранёны, Мядзель, Любча й інш.).

У гэтай сувязі трэба адзначыць, што напрацягу доўгага часу, у нас была замацавана марксысцка-ленінская інтэрпрэтацыя генэзысу фэадалізму, якая прадстаўлена ў працах Б.Грэжава, Б.Рыбакова,

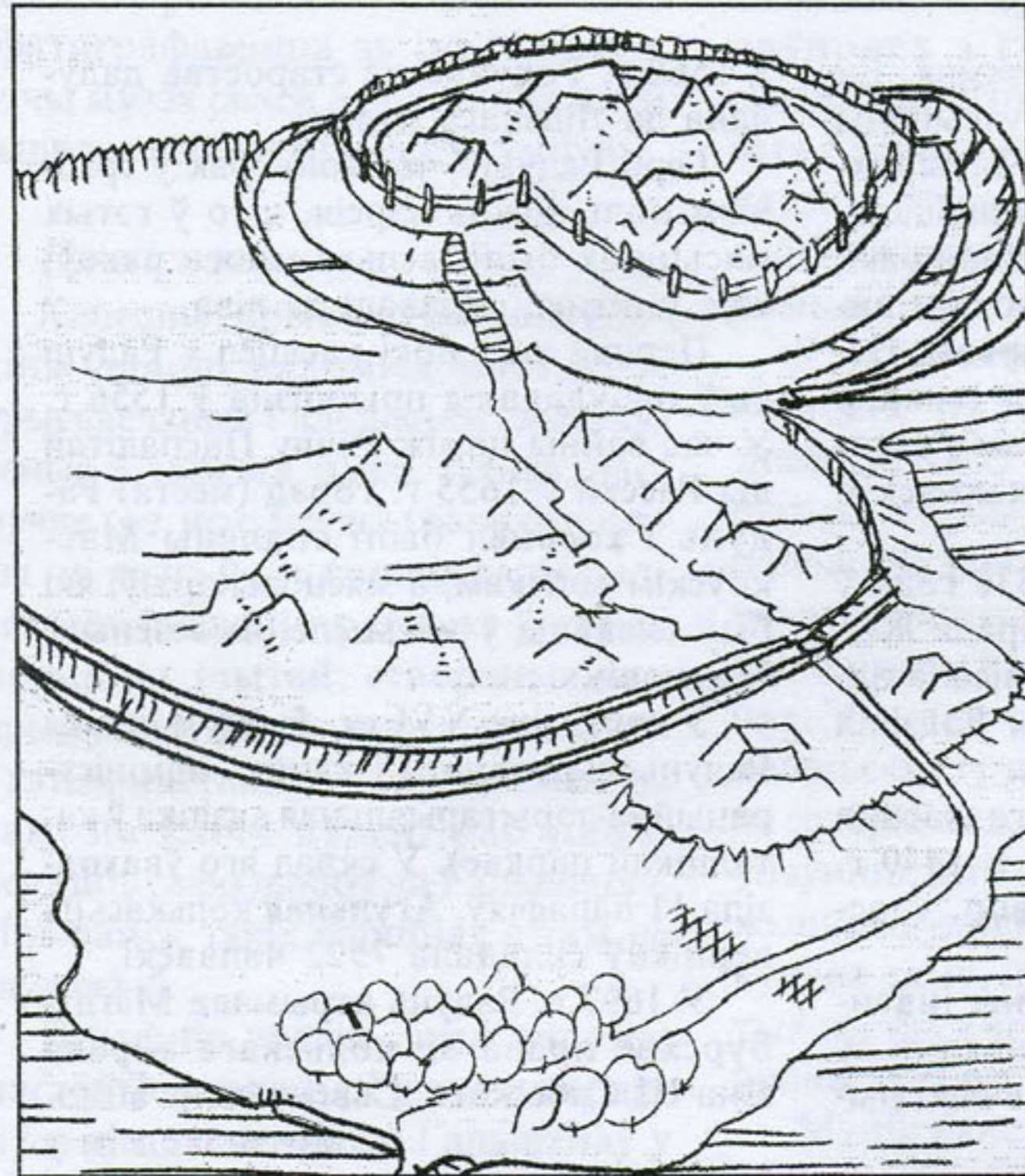
М.Каргера, В.Пашута й інш. Згодна якой раньнесярэднявечная дзяржава фармуецца на нашых землях на мяжы VIII - IX стст. і да X - XI стст. гэты працэс ужо скончаны. Гэта значыць, што ў гэты час зьяўляюцца першыя, па Б.Рыбакову - замкі. Гэта - абсурд! Дзяржавы Ўсходняй Эўропы яшчэ ня мелі рысаў клясычнага фэадалізму, які абпіраецца на ленную сыстэму й васьнальна-бэніфіцыйныя адносіны, а таксама мае такую характэрную аснову як пазямельная залежнасьць.

Складана таксама паверыць, што такі дасьледчык і археоляг як М.Ткачоў робіць храналогічную памылку ўва ўзьнікненьні замкаў. У сваім артыкуле "Замак" (Археалогія і нумізматыка Беларусі. Энцыклапедыя. Мн.: Беларуская энцыклапедыя, 1993.) ён піша: "на Беларусі замкі пачалі будаваць у 2-ой палове XII ст."

Такім чынам праблема дэфініцыі "замак" у сучаснай гістарыяграфіі застаецца адкрытай. Гэта дае падставу пачынаючым дасьледчыкам на новыя працы й адкрыцьці.

Вячаслаў Жукаў

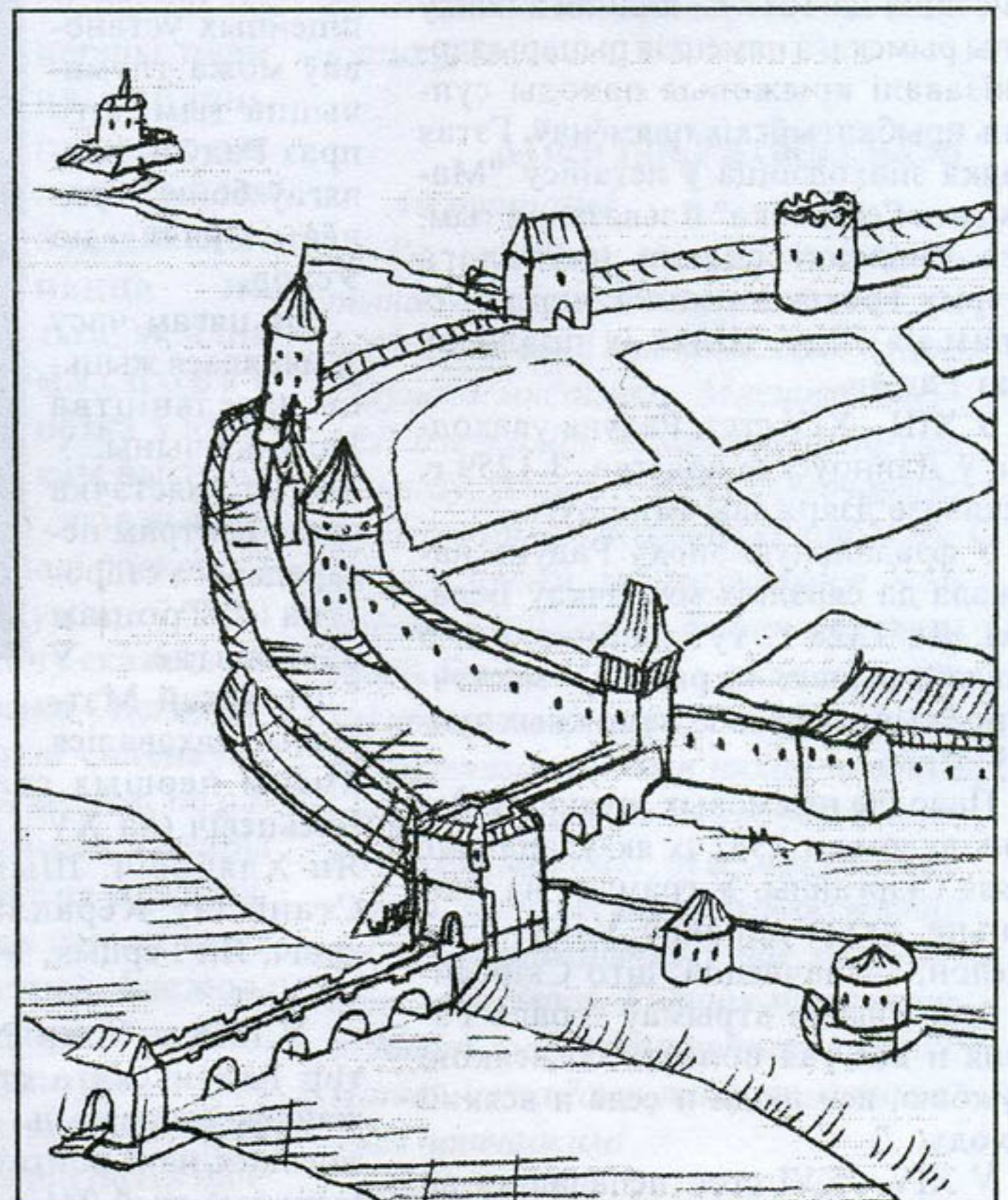
Абарончае места

Град

далі разьвіцьцю сыстэмы абароны. Яскравым узорам гэтага, зьяўляецца вынясенне вежаў за пэрымэтар сьценаў. Гэта дала магчымасьць весці скрыжаваны абстрэл. Ці, напрыклад, пераламленьне сьцяны пад вуглом, так, званыя клешчы. У далейшым разьвіцьці замкаў, з XVII ст., рэзыдэнцыйная функцыя пачынае пераважаць над абарончай, у выніку чаго, замак пераўтвараецца ў палац.

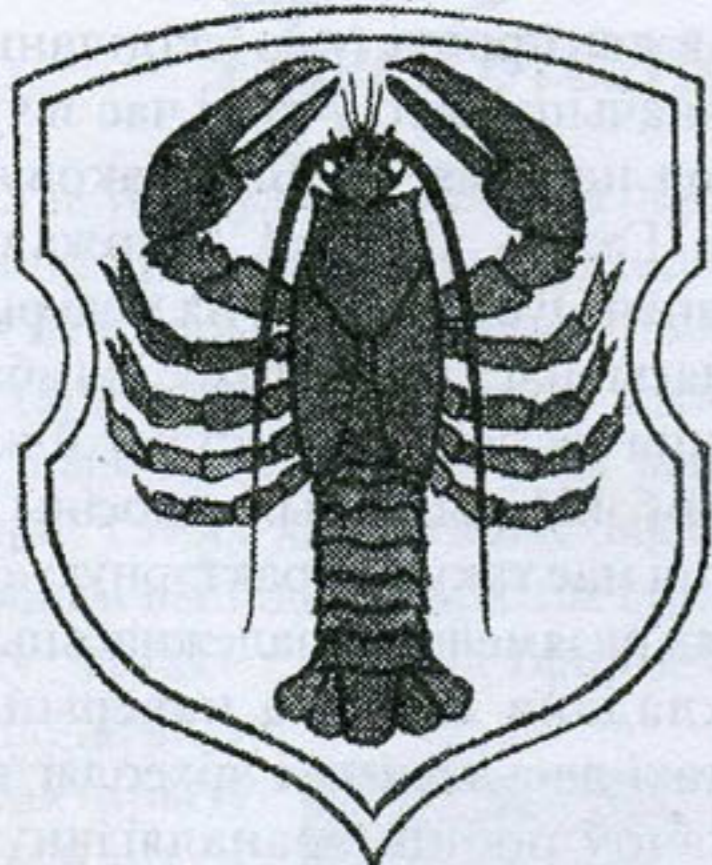
У сучаснай гістарыяграфіі йснуе няверная трактоўка храналогічных рамак узнікненьня замкаў. Па-першае, панятка "замак" трэба, і гэта будзе правільна, звязваць з тэрмінам "замак", які, як было ўжо сказана вышэй, узнік у пач. XIV ст. Да гэтага ж часу правамерней было б ужываць іншыя тэрміны (град, места і г.д.). і ўсё ж я не адмаўляю, што правобразы замкаў узнікаюць ужо ў XII ст., ніяк не раней, але называць іх замкамі яшчэ нельга. Па-другое, пад замкамі трэба разумець, перш за ўсё канешне, пабудову з каменя або цэгля. Але ёсьць і выключэньні, напрыклад, замак у Дрысьвятах (Браслаўскі раён) быў больш

Гістарычны нарыс мястэчка Радунь

Паходжаньне назвы населенага

XIII - XIX ст.

пункта славянскае й тлумачыцца тым, што само слова "радунь" утварылася ад слова "рада", што азначае "нарада". Згодна зь іншай вэрсіяй, слова "радунь" паходзіць ад слова "радзец" са значэньнямі "клапаціца", "радзіца". Сапраўды, праз Радунь у свой час праходзілі бойкія гандлёвыя шляхі. Неаднойчы тут адбываліся буйнейшыя кірмашы, сюды неаднаразова прыязджалі купцы на "раду" па сваіх гандлёвых справах.

Старажытнае паселішча ўзьнікла, верагодна, дзесьці ў X - XI ст., заснавалі яго вялеты-люцічы.

Першае пісьмовае згаданьне аб населеным пункце з назвай "Радунь" адносіцца да 1217 г., калі па закліку папы рымскага нямецкія рыцары зарганізавалі крыжовыя паходы супраць прыбалтыйскіх плямёнаў. Гэтая згадка знаходзіцца ў летапісу "Манумэнта Германіка" й звязана з тым, што крыжакі пасяля няўдалага штурму Трокскага замка ішлі прыступам на Ліду. Шлях іх пралягаў праз Радунь.

У XIII - XIV стст. Радунь уваходзіла ў Дайноўскае княства. З 1259 г. у складзе дзяржавы Міндоўга.

У фэадальную эпоху Радунь належала да сярэдніх мястэчкаў Беларусі. Да 1328 г. тут налічвалася 5 вуліцаў, рынак, 4 крамы. У мястэчку пражывала каля 12 заможных купцоў.

Паводле пісьмовых крыніцаў Радунь вядома з 1387 г. як уладаньне князя Скіргайлы. У грамаце на ўладаньне, якую дараваў Уладзіслаў Ягелон, адзначаецца, што Скіргайла Альгердавіч атрымаў "градь Радуня и вся тая волость со всякою службою, вси люди и села и всякий доходь..."

У XIV - XVI стст. непадалеку ад

Радуні йснаваў Радуньскі замак. Ён размяшчаўся на асобным узвышшы на беразе ракі Радунька. Чатырохкутная ў пляне пляцоўка ўзвышалася на восем мэтраў над далінай ракі, была ўмацавана пяцімэтровым валам і акружана глыбокім ірвом. Перад уязною вежай-брамай існаваў мост з пад'ёмным пралётам-"узводам". Замак лічыўся вялікакняскім уладаньнем.

У ім 20 кастрычніка 1536 года ў прысутнасьці польскага караля Жыгімонта Старога была падпісана дамова - пра шлюб Барбары Радзівіл ды Станіслава Гаштольда.

Радунь неаднаразова згадваецца на працягу XV - XVI стст. У 1440 г. "Радуня" - гаспадарскі двор, уласнасьць караля Казіміра.

У 1538 г. быў складзены інвэнтарны вопіс Радуні. Адпаведна зь люстрацыяй у Радуні быў вялікі рынак, 7 вуліцаў, 210 дамоў (каля 2000 жыхароў), 35 шынкаў, якія гандлявалі півам, 7 мёдам і 1 гарэлкай. Такая значная колькасць піцейных устаноў можа тлумачыцца тым, што праз Радунь пралягаў бойкі гандлёвы ўлях на Ўсход.

Зь цягам часу зьмянялася жыцьцё насельніцтва Радуньшчыны. У XVI ст. мястэчка стала цэнтрам негарадавога староства ў Троцкім ваяводстве. У "Літоўскай Мэтрыцы" захаваліся

імёны першых старастаў: Януш Касьцевіч (на XV - пач. XVI стст.), Ян Хлябовіч, Шымка Мацкевіч, Станіслаў Керайла, Юры Валчковіч, Ян Герцык, Мікалай Талмаш - XVI ст.

У 1558 г. "двор Радуньскі" - цэнтар Радуньскага староства, дзяржаўная ўласнасьць. Староства падзялялася на 4 войтаўствы. У месце (горадзе) жыў 241 гаспадар (сям'я).

З 1568 г. Радуньскае староства далучана да Лідзкага павету.

Герб Радуні - чырвоны рак у срэбным полі. Ёсьць вэрсія, што ў гэтых мясцінах было вельмі многа ракаў, якіх у пітнях падавалі да піва.

Першы каталіцкі касьцёл у Радуні быў пабудаваны прыблізна ў 1556 г. У час вайны паміж Рэччу Паспалітай ды Расеяй у 1655 г. горад (места) Радунь і касьцёл былі спалены Маскоўскім войскам, а мясцовы архіў, які быў схаваны ў касьцёле, вывезены ў Масковію.

У сярэдзіне XVI ст. быў утвораны Радуньскі дэканат (дэканат - адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў каталіцкай царкве). У склад яго ўваходзіла 11 парафіяў. Агульная колькасць вернікаў складала 7522 чалавекі.

У 1697 г. Радунь атрымала Магдэбурскае права ад польскага караля Яна III Сабескага. Сьведчаньне аб гэ-

тым знаходзім у прывілеі Станіслава Аўгуста ў 1792 г., у якім гаворыцца: "Складзена таксама ў дакумантах прывілей панфірмацыйны найяснейшы продка нашага Аўгуста III у годзе 1774, лістапада 22 дня" - зь яго вядома, што месца Радунь у часы Яна III у 1697 г. ужо мела сваю ўправу й магдэбурскае права.

У 1765 г. Радуняй уладарыць (арэндуе каралеўскія ўладаньні) Амсьціслаўскі кашталян

Ёзаф Тышкевіч, які заплаціў 2616 залатых грошаў. У 1733-1775 гг. На Сойме распалілася спрэчка адносна межаў мястэчка, уведзены камісары (6 асобаў) для ўдакладненьня межаў.

У Радуньскім дэканаце ў 1781 г. існавала шэсьць шпіталяў з колькасцю апякуемых у 103 чалавекі.

Паводле зьвестак у 1777 г. было 11 школаў, у якіх навучалася 50 дзяцей

Ян III Сабескі.

шляхты й 164 навучэнцы належылі да іншых саслоўяў.

Згодна зь люстрацыйным інвэнтаром 1798 г., Радуньскае староства здавалася ў арэнду памешчыку Юліяну Ханявінскаму. Гадавы даход са староства на той момант склаў 3994 рублі 95,5 кап. серабром.

У 1843 г. мястэчка ў складзе Лідзкага павета Віленскае губэрні.

Не прайшла бяссьледна для Радуні і Вайна 1812 г. Францускія захопнікі разрабавалі мястэчка й навакольныя вёскі. У дакумантах таго часу адзначаецца, што акупантамі была спалена 31 хата й забіта 93 чалавекі ў Радуні й яе ваколіцах.

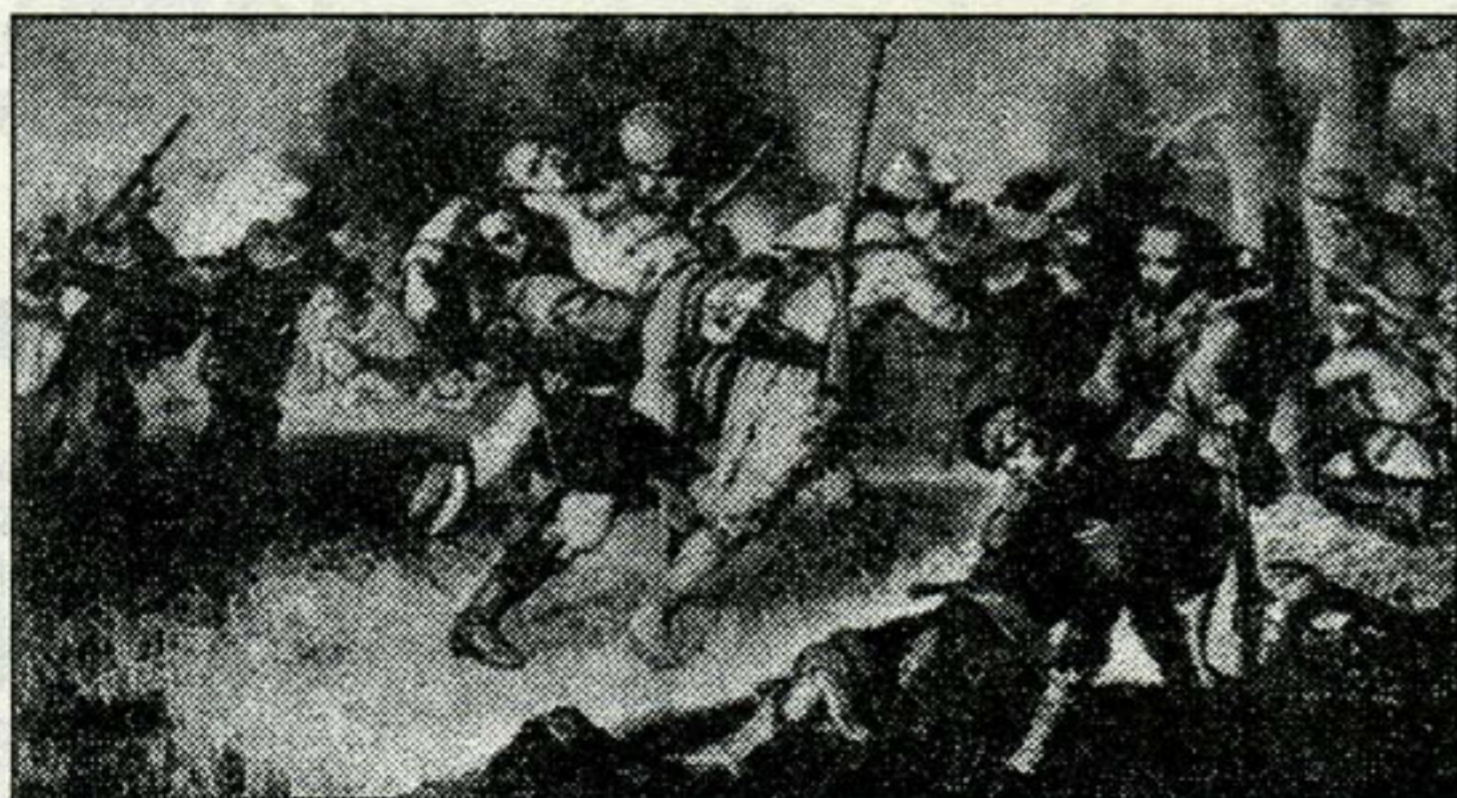
У снежані 1812 г. падчас наступлення расейскай арміі, ад мястэчка Каменка да Вільні была створана лятучая пошта. У Радуні знаходзілася адна з галоўных яе стнацыяў.

Вайна запаволіла эканамічнае разьвіццё мястэчка. Значна скарацілася колькасць насельніцтва. У 1836 г. у Радуні налічвалася 869 жыхароў і 91 хата.

Пры адмене прыгоннага права ў 1861 г. на Радунь і яе ваколіцы распаўсюджвалася "Палажэньне аб дзяржаўных сялянах". Згодна зь ім, сяляне маглі атрымаць зямлю, якой валодалі, за выкуп.

Народныя незадавальненні, якія былі выкліканы рэформай 1861 г. закранулі і мястэчка Радунь, што знаходзілася на мяжы Беларусі й Летувы, і цесна было звязана зь імем Людовіка Остык-Нарбута.

Паўстаньне 1863 г. у Лідзкім па-

М. Андрыёлі. Сьмерць Людвіга Нарбута каля Дубічаў.

веце пачалося пасля абвяшчэння Маніфэста народнага ўрада Польшчы й Літвы 2 - 7 лютага. Загадам Віленскага рэвалюцыйнага камітэта Людвік Нарбут быў прызначаны ваенным начальнікам Лідзкага павета.

Улады трацілі шмат сілаў, каб

разграміць "банду Нарбута". Аднак сутыкненьні казацкіх соцен з нарбутаўцамі толькі садзейнічалі росту папулярнасьці атрада. Тым ня менш з красавіка 1863 г. становішча паўстанцаў пагоршылася. Супраць нарбутаўцаў было кінута каля 3000 чал. пад камандаваньнем генэрала Вельямінава.

20 красавіка ў навакольлі возера Думбля (за 8 км. ад Радуні) адбыўся бой паміж паўстанцамі а карнікамі. Атрад Нарбута страціў пад адных зьвестках 7 забітых і некалькі параненых, па другіх - 100 забітых і шмат параненых.

Разьвязка наступіла ў пачатку траўня. Атрад Нарбута вярнуўся пад вёску Дубіцы. Супраць яго былі накіраваны стральцы й рота Паўлага-родзкага палка на чале з капітанам Цімафеевым. Адбыўся бой, у якім загінуў Людодвік Нарбут.

Пасьля гібелі Нарбута атрад Лідзкага павета ўзначаліў Падароўскі-Астрога, які ўлетку 1863 г. павёў байцоў у Аўгустоўскія лясы.

Яшчэ адна старонка гісторыі таго гераічнага часу звязана з прозьвішчам вядомага беларускага паэта-дэмакрата Ф.Багушэвіча.

За 7 км. ад Радуні знаходзіўся маёнтак Доцішкі. У мясцовай школе ў час паўстаньня 1863 г. настаўнічаў Ф.Багушэвіч. Аб гэтым сьведчыць польскі літаратар Напалеон Роўба, які зьяўляецца першым біёграфам паэта. Уладальнік маёнтка Аляксандар Зьвяровіч быў абвінавачаны ў сувязі з паўстанцамі й высланы ў Сібір, а Доцішкі канфіскаваны.

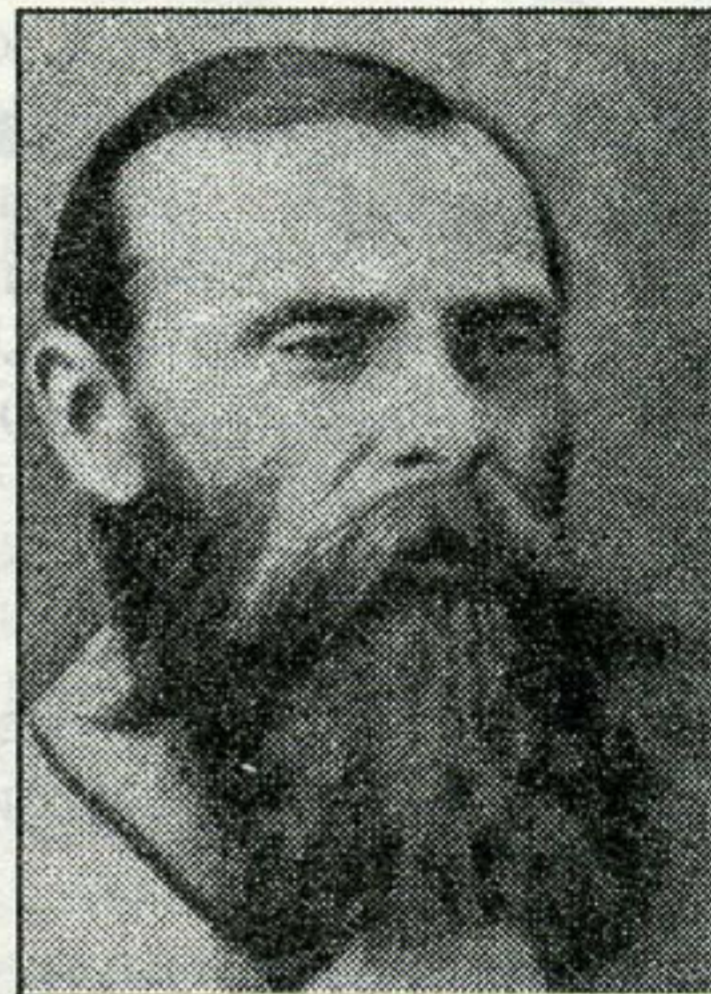
Можна меркаваць, што Ф.Багушэвіч знаходзіўся на Радуньшчыне не выпадкова.

Пасьля адмены прыгоннага права Беларусь стала на шлях капіталістычнага разьвіцця. Новыя адносіны пачалі складвацца і ў Лідзкім павеце. Ажывала мясцо-

вая прамысловасьць. У мястэчку Радунь зьяўляецца гарбарны завод, пачынае дзейнічаць млын, бровар. Вядома ймя ўладальніка мануфактурнага таварыства ў Радуні - Даблінскі-Гоммель. Недалёка ад мястэчка прайшла чыгунка. Гэта значна ажывіла гаспадарчую дзейнасьць

на Радуньшчыне. У 1884 г. адбылася стачка 1500 будаўнікоў чыгункі. Несумненна, што ў ёй маглі ўдзельнічаць і жыхары мястэчка.

Значна вырасла колькасць насельніцтва. Калі ў 1866 г. у Радуні было 739 жыхароў, то ў 1881 годзе іх налічвалася ўжо 1526 (767 мужчынаў і 769 жанчанаў). А згодна зь перапісам 1897 г. у мястэчку пражываў 1621 жыхар і было 313 дамоў.

Ф. Багушэвіч

Пашыраўся ўплыў касьцёла каталіцкага на насельніцтва. Да пачатку XX ст. у склад Радуньскага дэканата былі ўключаны наступныя парафіі: Радунь, Дубічы, Эйшышкі, Нача, Салешнікі, Малыя Салешнікі, Беняконі, Германішкі, Варэна, Тракелі, Дваржунцы, Геранёны, Саботнікі, Ладзюны, Ліпнішкі, Жыгмунцішкі, Іўе, Дуды, Дзівінішкі. Касьцёл праводзіў шырокую дабрачынную дзейнасьць. Пры ксендзу Даніелю Людзяце (у к. XIX ст.) пры Радуньскім касьцёле йснавала трохклясная школа. У 1885/86 навучальным годзе яе наведвалі 56 хлопчыкаў і 2 дзяўчынкі. Калі параўнаць з тым, што ў 1817 г. у школе займалася ўсяго 20 вучняў, то назіраецца пэўны прагрэс ў галіне адукацыі насельніцтва.

У школе вучні вывучалі ня толькі рэлігійныя прадметы, але і, навучыўшыся чытаць і пісаць, маглі набыць веды па земляробству, агародніцтву, будаўніцтву. Гэтыя зьвесткі маглі спатрэбіцца ім у далейшым жыцьці. Таго, хто скончыў такую школу, лічылі вельмі адукаваным чалавекам.

...Свой адбітак на жыцьцё Радуньшчыны наклалі падзеі і XX ст.

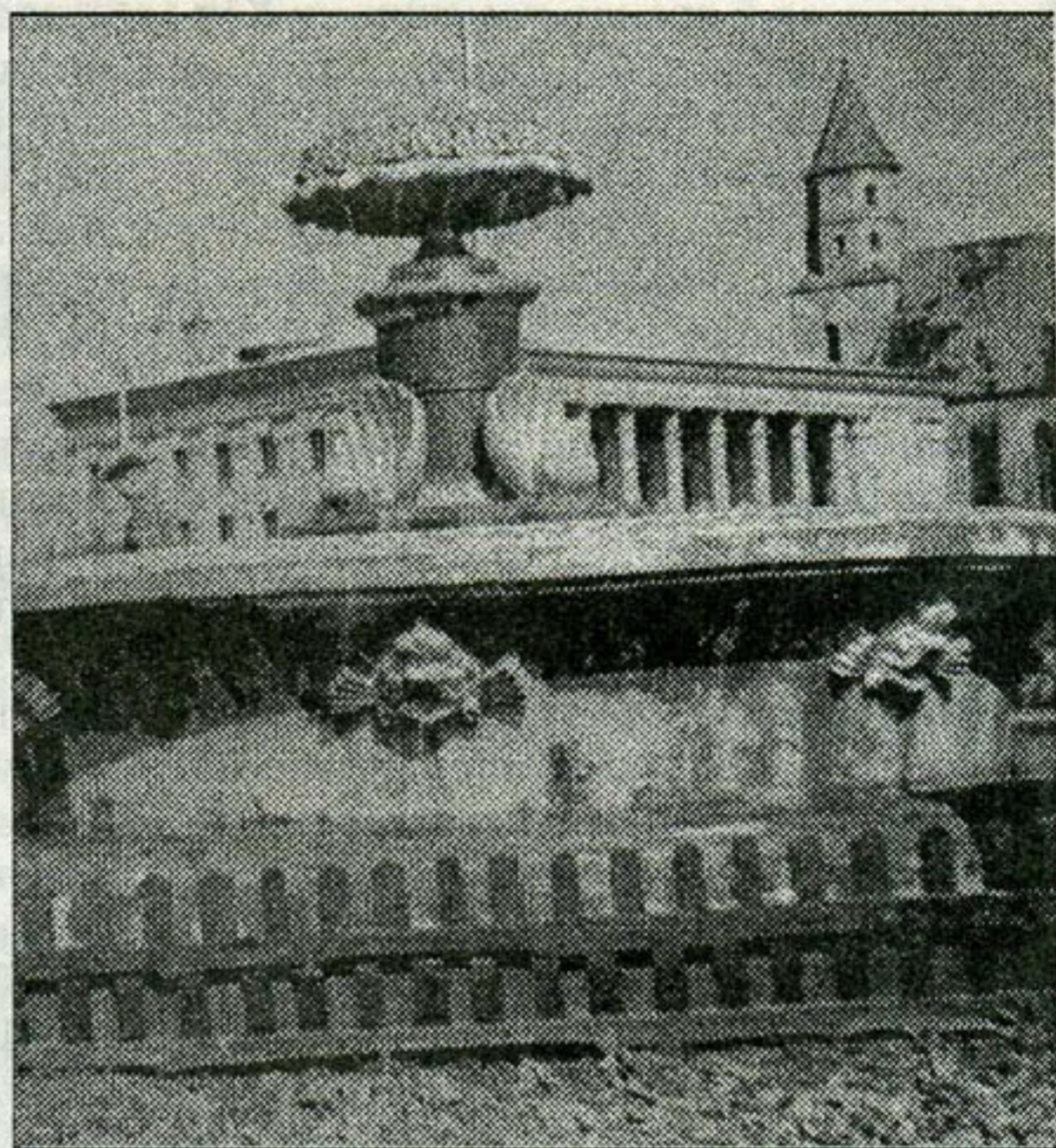
Андрэй Борка

Фотаздымак з гісторыяй або гісторыя з фотаздымкам

На выяве адлюстраваны даволі арыгінальны адмежак гісторыі нашай роднай Горадні. За фантамам, на другім пляне можна распазнаць два знакамітых быдынкі ля сучаснае плошчы Савецкае. Справа – сумнаведомая Фара Вітаўта (гарнізонны касцёл), які ўпершыню згадваецца ў 1389 г., і сьмешнаведомы палац культуры тэкстыльшчыкаў, пабудаваны ў 1959 г. Сьмешнаведомы таму, што, як вядома, узведзены тылам да пераду – клясычны казус нашых градабудаўнікоў савецкае архітэктурнае школы.

...Адна з самых старых каталіцкіх сьвятыняў Беларусі ў 2 гадзіны ночы 29 лістапада 1962 г. пабарбарскі сьцёрта зь зямлі нашай Бацькаўшчыны. Такі сумны лёс мог чакаць і паезуіцкі касцёл.

Верым, наш хрысьціянскі люд духоўна ачысьціцца ад постсавецкае нечысьці і адбудуе храм, які стане сымбалам адраджэньне нацыі...

Горадзеничына на старонках старой прэсы

Будоўля польскае школы ў беларускай вёсцы. У беларускай вёсцы Круты Бераг (гміна Гарадзея) у Нясьвіскім павеце патрыятычнае насельніцтва ахвяравала пад будаўніцтва польскае школы пляц, будматар'ялы і рабочых. Бацькоўскі камітэт, які стаў на чале камітэту будаўніцтва, заклікае да ахвярнасьці грамадзкасць, каб прыйшло з дапамогай вёсцы. Усе складкі дасылаць да Бацькоўскага камітэту у Крутым Беразе.

Біскуп праваслаўны ў ваяводы. Беластоцкі ваявода ген. Паслаўскі прыняў праслаўнага біскупа Антонія з Горадні.

Працэс Лубы. Некалі мы паведамлялі аб найвялікшым у судовых падзеях Польшчы працэсе аб фінансавым злоўжываньні супраць былога начальніка горадзенскай службы фінансаў Лубы і інш. Разбор у горадзенскім акруговым судзе доўжыўся з 18-цю перапынкамі на працягу паўгода. З прычыны апэляцыі, унесенай пракурорам, апэляцыйны

суд у Вільні разгледзіць 24 красавіка паўторна ўсю справу.

Рэжыма. Эканом, зямельны, самотны, сярэдняга ўзросту, з шматгадовай практыкай, дасканала азнаёмлены зь земляробствам і жывёлагадоўляй, а таксама з гандлёвымі і фінансавымі справамі і з бугальтэрыяй. Любіць працу, самавіты, цьвярозы, з добрымі пасьведчаньнямі і рэкамандацыямі, жадае зьмяніць пасаду да самавітага зямляніна.

Нясьвіскі павет, пошта Гарадзея. К.І.

Пажар у цэнтры Юнакоў. У Горадні ўспыхнуў пажар у сталярных

майстэрнях цэнтру працы Юнакоў, што месцяцца ў старых пабудовах сьпіртавой манаполіі. У выратавальнай акцыі ўзялі ўдзел аддзелы гарадзкой і добраахвотнай пажарнай аховы. Агонь быў зьліквідаваны па амаль гадзіннай акцыі. Сталярны матар'ял і дах будынку цалкам зьнішчаны.

"Ilustrowany kurjer codzienny"
№№ 86, 88 за 1935 г.

